

Г. С. Ліхоносова,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-8920>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.19.16

ІНСТРУМЕНТИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА УСУНЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ¹

G. Likhonosova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management and Business Administration, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

THE TOOLS FOR STRENGTHENING ECONOMIC SECURITY: DIGITALIZATION AND
ELIMINATION OF SOCIO-ECONOMIC REJECTION

Об'єктом дослідження в статті є тренди цифровізації соціально-економічних процесів, у якості використання них для нівелювання економічних та соціальних бар'єрів відновлення промислового потенціалу та можливість розробки уніфікованих інструментів зміцнення економічної безпеки підприємництва України. Проблематика дослідження спрямована на характеристику прогностно-аналітичних інструментів зміцнення економічної безпеки та нівелювання втрат соціально-економічного потенціалу України через міграцію та релокацію. Комплексне дослідження націлене на формування нестандартних управлінських рішень щодо зворотної релокації бізнесу з розробкою нового ядра конкурентоспроможності, підсилення промислового потенціалу та гармонізації інтересів і потреб особистості із запитами суспільства на ринку праці. Систематизовано знання щодо створення прогностно-аналітичного інструментарію зміцнення економічної безпеки; визначено умови нівелювання соціально-економічного відторгнення; сформовано концепт взаємодії бізнесу з метою зміцнення економічної безпеки, структурних перетворень в умовах повоєнної відбудови векторів соціально-економічного розвитку та процесу його цифровізації.

The article was prepared as part of the scientific study "Mechanism of leveling socio-economic rejection of the population of Ukraine in conditions of economic turbulence."

The object of research in the article is trends in the digitization of socio-economic processes, as a way of using them to level economic and social barriers to the restoration of industrial potential and the possibility of developing unified tools for strengthening the economic security of Ukrainian entrepreneurship. The problem of the research is aimed at characterizing threat-analytical tools for strengthening economic security and leveling losses of the socio-economic potential of Ukraine due to migration and relocation. Comprehensive research is aimed at the formation of non-standard management solutions for the reverse relocation of business with the development of a new core of competitiveness, strengthening of industrial potential and harmonization of the interests and needs

¹ робота виконана у тому числі завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених - докторів наук за 2023 рік.

of the individual with the demands of society on the labor market. Systematized knowledge on the creation of predictive and analytical tools for strengthening economic security; the conditions for leveling socio-economic rejection are defined; the concept of business interaction was formed with the aim of strengthening economic security, structural transformations in the conditions of post-war reconstruction of the vectors of socio-economic development and the process of its digitalization.

The practical implementation of the algorithm for regulating the economic security of business will provide an opportunity to restore business under new conditions of relocation, to motivate the interaction of business with the surrounding environment, including state and government structures, to implement a policy of social involvement of the population in order to restore the industrial potential of the regions, to adjust the vectors of population migration, will form new directions of reorientation of socio-economic development of the economy in accordance with national needs. The practical implementation of the research tasks will allow solving the primary and urgent problem of strengthening the economic security of the industrial potential of the country and ensuring the stable socio-economic development of the population and regions.

Ключові слова: інструменти фінансової та економічної безпеки, соціально-економічне відторгнення, економічна турбулентність, фінансова криза, цифровізація.

Key words: instruments of financial and economic security, socio-economic rejection, economic turbulence, financial crisis, digitalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність та доцільність дослідження базується на наочності проблематики зміцнення економічної безпеки підприємництва та стані практичного інструментарію цифровізації технологій взаємодії стейкхолдерів, а саме:

1) Динамічний розвиток цифрових технологій та їх вплив на потенціал розвитку промислового сектору: соціально-економічні процеси перебувають у стадії активної цифровізації, що змінює спосіб функціонування промислових підприємств. Цифрові інновації, такі як Інтернет речей, штучний інтелект, блокчейн, дозволяють оптимізувати процеси виробництва, підвищувати продуктивність та зміцнювати конкурентоспроможність. Однак, разом з цим виникають нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних та негативними соціально-економічними наслідками. Проєкт спрямований на розробку інструментів, які допоможуть промисловим підприємствам забезпечити економічну безпеку та відновити промисловий потенціал в умовах цифровізації;

2) Потреба у прогнозуванні та стратегічному плануванні: в умовах швидких змін технологій та ринкових умов, прогнозування та стратегічне планування є обов'язковим елементом розвитку промислових підприємств. Розробка прогнозно-аналітичних інструментів, які базуються на використанні передових аналітичних методів та моделей, дозволить забезпечити точні прогнози та розробити ефективні стратегії для зміцнення економічної безпеки та відновлення промислового потенціалу.

3) Суспільна та економічна значимість промислового сектору: промисловий сектор є ключовим галуззю економіки, що забезпечує виробництво та постачання товарів і послуг. Зміцнення економічної безпеки та відновлення промислового потенціалу є вкрай необхідним важелем забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення рівня життя населення з урахуванням ємності відновлення окремих територій України.

4) Відсутність верифікованих прогнозно-аналітичних інструментів у контексті поширення цифровізації соціально-економічного простору: на сьогоднішній день відсутність гнучких прогнозно-аналітичних інструментів з урахуванням цифровізації соціально-економічного простору ускладнює прийняття стратегічних рішень та гарантування економічної безпеки в промисловому секторі. Розробка нових інструментів, які базуються на передових технологіях та аналітичних підходах, є важливим напрямком дослідження, що вирішує цю проблему.

Ідеї та робочі гіпотези дослідження:

1) Відновлення промислового потенціалу: в умовах цифровізації соціально-економічних процесів промисловий сектор стикається з новими викликами, такими як автоматизація, використання блокчейнів та інших цифрових технологій. Однак, існує потреба в уніфікованих розробці прогнозно-аналітичних інструментів, що дозволять ефективно визначити та впливати на динаміку промислового потенціалу.

2) Зміцнення економічної безпеки: в умовах швидкого технологічного прогресу та зростаючої кібербезпекової загрози, гарантування економічної безпеки є обов'язковою умовою розвитку секторів економіки. Прогнозно-аналітичні інструменти, розроблені в рамках

проєкту, можуть допомогти виявляти потенційні загрози, передбачати ризики та вчасно приймати стратегічні рішення для зміцнення економічної безпеки промислового сектору.

3) Впровадження інноваційної взаємодії: цифровізація суспільно-економічних процесів створює нові можливості для інноваційного розвитку. Розробка прогнозно-аналітичних інструментів дозволить використовувати передові технології та методи аналізу даних для створення інноваційних стратегій, управління ризиками та розробки нових моделей бізнесу. Це дозволить підприємствам пристосуватися до змін, зміцнити свою конкурентоспроможність та сприяти сталому економічному розвитку.

4) Науковий і практичний внесок: результати даного наукового проєкту не лише збагатять наукову базу з питань прогнозування та аналізу економічної безпеки промислового сектору в умовах цифровізації, але й матимуть реальну практичну цінність. Розроблені прогнозно-аналітичні інструменти можуть бути використані урядом, підприємствами та іншими зацікавленими сторонами для прийняття обґрунтованих рішень, планування та верифікації стратегій у контексті цифрової трансформації соціально-економічного простору.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Авторами Yakushev, O, Zakharova, O., Zachosova, N. [1] and other обґрунтовано підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки суб'єктів різних секторів бізнесу в складних та кризових умовах розвитку економіки. У дослідженні проаналізовано динаміку фінансових показників, які комплексно характеризують функціонування підприємств на час їхнього тимчасового розміщення [1]. У роботах науковців Н. Blakyta, O. Vogma, створено математичну модель для оцінки та прогнозування економічної безпеки підприємств в умовах кризи, пропонується проводити постійний експрес-аналіз та прогноз впливу кризи на економічну безпеку за допомогою стандартизованого інтегрального індексу. Запроваджено алгоритм поетапного підвищення актуальності аналізу рівня економічної безпеки [2]. У авторів Pakhucha, E; Sievidova, I; Babko, N [3] наведено визначення впливу структурних змін на систему соціально-економічної безпеки. Розглянуто системний підхід до оцінки соціально-економічної безпеки суб'єктів господарювання у якості побудови агрегованого показника. Автори пропонують, що індекс соціально-економічної безпеки визначається шляхом порівняння обсягів валових інвестицій підприємства та обсягу ресурсів, необхідних для підтримки оптимального показника соціально-економічної безпеки. В роботі The effect of digital transformation on real economy enterprises' total factor productivity [4] емпірично досліджено механізм впливу прогресу цифрової трансформації підприємств реальної економіки на загальну продуктивність факторів. Використання панельних даних та методу ентропії для вимірювання індексу розвитку цифрової економіки територій, а також вплив розвитку цифрової економіки на регіональну енергоємність детально наведено в роботі Has the Development of the Digital Economy Reduced the Regional Energy Intensity-From the Perspective of Factor

Market Distortion, Industrial Structure Upgrading and Technological Progress? [5], що також містить інструкції щодо управління надзвичайними ситуаціями шляхом запровадження антикризового менеджменту. В роботі Kupriichuk V., Pershko L. Development of the financial and economic security of the company based on the superintendence of its business activity [6] охарактеризовано динамічність зовнішнього та внутрішнього середовища компаній, що вимагає пошуку шляхів підвищення безпеки їх діяльності. В праці [7] підкреслюється, що майбутнє ефективне підприємництво сполучення синергетичних підприємницьких намірів. Саме такий підхід передбачає, формування пізнавальних здібностей у підприємців щодо здійснення вимогливих та інноваційних видів діяльності. В роботах [8, 9] авторами оцінено економічну цінність блокчейн-додатку як напрям цифровізації соціально-економічних процесів та у контексті випуску цінних паперів. Автори підтверджують вплив ланцюга блоків на кредитний рейтинг, виявлено закономірності, що визначають особливості оцінки ризиків у бізнесі як фундаментального елемента, що сприяє економічній безпеці підприємства, а також проведення порівняльного аналізу методів оцінки та управління ризиками. Автори роботи [10] поглибили методичні засади та практичні аспекти функціонування та управління соціально-економічними системами в сучасних умовах господарювання, розробили економіко-математичну модель економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах ризику та невизначеності, обґрунтовано розвиток українського підприємництва в контекст євроінтеграційних викликів. Однак, такі дослідження є фрагментарними та поодинокими, не формують системну основу для прикладного бачення нових прогнозно-аналітичних інструментів зміцнення економічної безпеки бізнесу в повоєнних умовах та паралельній цифровізації соціально-економічних процесів. Авторські дослідження були спрямовані на розробку аналітичних інструментів зміцнення економічної безпеки переміщеного бізнесу [11].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета даного дослідження є формуванні інструментарію зміцнення рівня економічної безпеки, спираючись на цифрову синергетичну трансформацію соціально-економічних процесів в країні та умови повоєнної відбудови промислового потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Системний підхід в дослідженні дозволить сформувати особливості взаємодії підприємств, що мають наміри до зворотної релокації в умовах повоєнної відбудови країни під впливом потужної цифровізації соціально-економічного простору; сприятиме якісному моніторингу ефектів, які виникають внаслідок переорієнтації ланцюжків взаємодії. Застосування кількісного підходу дозволить оцінити обсяг втрат фінансово-економічного сектору внаслідок запровадження різного роду соціально-економічних обмежень, розрахувати інтегральний Індекс результативності переміщення бізнес одиниць та його субіндекси в розрізі виявлених стейк-

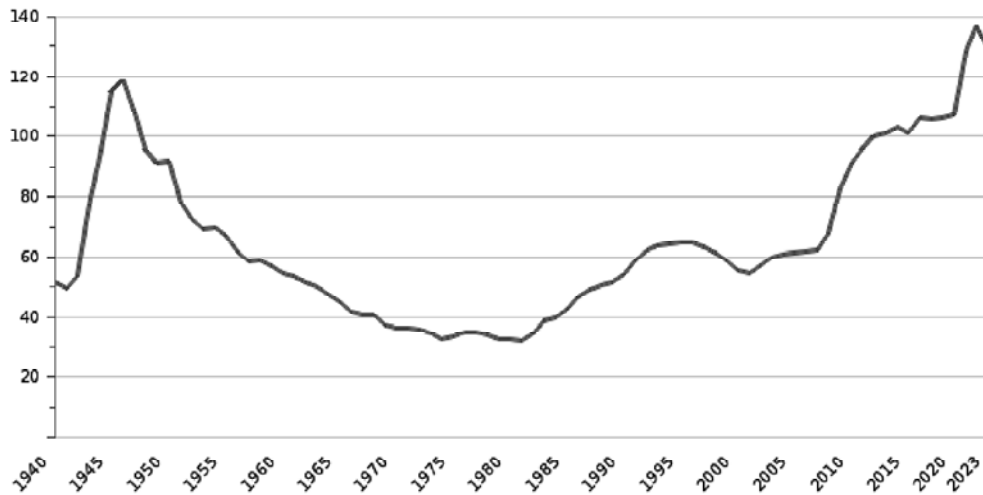

Рис. 1. Співвідношення федерального боргу США до ВВП, %

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [13].

холдерів. Просторово-інформаційний підхід надасть можливість виявити економічні резерви розвитку промислового потенціалу відновлювальних територій. Сценарний підхід дозволить врахувати взаємовплив рівня цифровізації соціально-економічних процесів та рівня гарантування економічної безпеки бізнесу на відновлювальних територіях.

Наукова новизна полягає в розробці комплексу прогностно-аналітичних інструментів зміцнення рівня економічної безпеки бізнесу в контексті повоєнного відтворення економіки країни, наявності соціально-економічного напруження в країні та недопущення гальмування економічного розвитку країни. Унікальністю дослідження є можливість використання розроблених практичних інструментів у якості універсальної матриці відновлення промислового потенціалу економіки. Це дозволить отримати позитивний синергетичний ефект від виявлення фактичної ємності економічного потенціалу бізнесу завдяки нестандартним методам вимірювання та формування політики економічного залучення до масштабування промислового сектору країни. Означений результат стане запорукою удосконалення та універсалізації методів діагностування результатів релокованих підприємств, повернення їх на відновлювальні території та нівелювання соціально-економічних загроз у повоєнний період.

Як зазначає Центр економічної стратегії [12] є ймовірність, що в Україну не повернуться до 3,3 млн тих, хто покинув країну через військові дії. Якщо такий прогноз виправдається, то це матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити до 7% свого ВВП щороку.

Також значним фактором занепокоєння щодо економічної безпеки є значення показників державного боргу. Цікаво, найбільші економіки світу, такі як США, Японія та ряд країн ЄС мають найбільші величини державного боргу. Наприклад, в США співвідношення державного боргу до обсягів ВВП на 2022 рік складало понад 129% [13]. З 1966 по 2020 рік середньорічний приріст державного боргу США становив 8,3%, а номінального ВВП — 6,3% (Рис. 1).

Звертає на себе увагу ще одна найпотужніша економіка світу — Японія, де співвідношення державного боргу до ВВП країни становить понад 260% [14]. Загальний розмір боргових зобов'язань Японії перевищує 48 трлн дол США.

Валовий зовнішній борг України на липень 2023 р. становив майже 42 млрд. \$, збільшившись з початку року на 19,4%, тобто майже на 8 млрд. \$ (рисунк 2). Відносно ВВП обсяг боргу України з 31 грудня 2021 до 31 грудня 2022 року зріс більш, ніж на 60% [15].

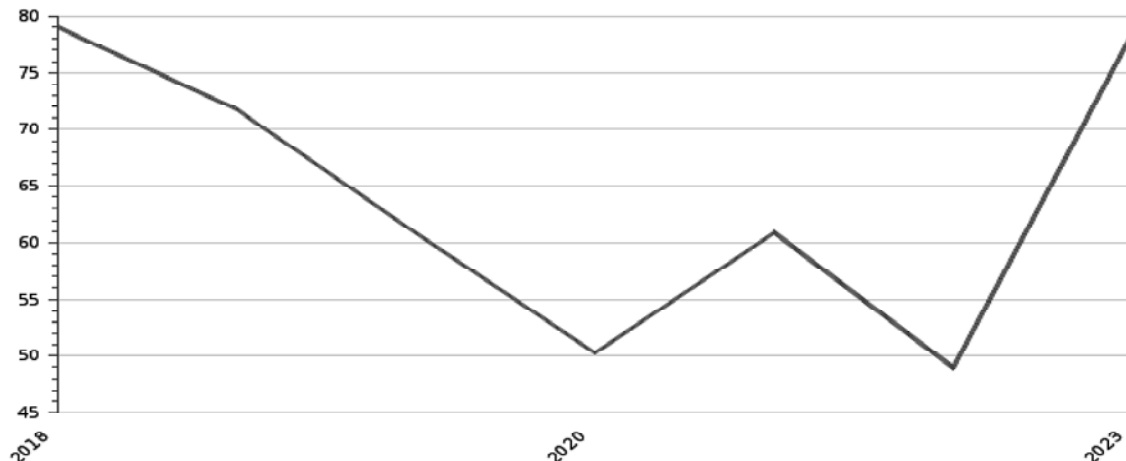

Рис. 2. Динаміка

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [15].

Впровадження отриманих в ході дослідження результатів завдяки їх міждисциплінарної спрямованості та тематичної орієнтації дозволить одержати економічні, соціальні, організаційні, інституційні математично обґрунтовані синергетичні ефекти, а саме частково усуненню тих збитків, що завдає фінансова криза, соціально-економічне відторгнення, як результат такої кризи.

Економічний ефект полягає в реалізації прогнозно-аналітичного інструментарію зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу відповідно до необхідності його релокації в більш безпечні регіони; зменшенні витрат бюджетів всіх рівнів на підтримання малозабезпечених та інших верст населення, що постраждали від проведення активних воєнних дій на території країни, зменшення податкового навантаження на соціально-трудоу сферу діяльності. Оцінювання економічного ефекту має різновекторний характер з елементами синергії, бо визначає позитивні рухи у різних сферах діяльності, в тому числі оцінює поліпшення демографічної ситуації в країні, завдяки зменшенню міграційних процесів впливає, появи нових робочих місць завдяки відновлення промислового потенціалу, проведення соціальних програм;

Організаційний ефект буде досягнуто завдяки використанню можливостей дистанційних технологій під час формування нового бізнес-середовища в умовах повоєнної відбудови країни, шляхом подальшої цифровізації економіки, створення смарт-технологій у пріоритетних галузях відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки України та Доктрин розвитку економіки України до 2030 року.

Соціальний ефект буде проявлятися у нарощенні економічного, виробничого і соціального капіталу країни, підвищенні якості життя громадян — сучасного промислового, трудового та економічно активного потенціалу через подолання бар'єрів небезпек, в тому числі спричинених воєнними діями; розширення можливостей у сфері освіти, охорони здоров'я, зайнятості; забезпеченні доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізація ризиків щодо недопущення виникнення осередків соціального-економічного відторгнення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Очікуваними практичними результатами реалізації дослідження є: обґрунтування здатності промислового потенціалу країни щодо зміцнення економічної безпеки, виходячи з рівня структуризації виробництва та його цифровізації; розробка програми мотиваційних заходів щодо запровадження прогнозно-аналітичного інструментарію економічної безпеки промислового потенціалу, виходячи різномірних соціально-економічних інтересів розвитку виробництва; діагностика перспектив зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу відповідно до умов цифровізації соціально-економічних процесів повоєнного відновлення економіки України. Наслідком реалізації цього буде формування методичних рекомендацій щодо усунення впливу економічних загроз на процеси цифровізації соціально-економічного розвитку промислового потенціалу в умовах повоєнного відновлення економіки, та структуризації

виробництва регіонів України; визначення рівня дифузії щодо запровадження прогнозно-аналітичного інструментарію зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу, способів задоволення інтересів за умов забезпечення достатнього і стабільного рівня цифровізації соціально-економічних процесів в умовах повоєнного відновлення; вибору альтернатив зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу за умов оптимального використання його можливостей та цифровізації соціально-економічних процесів розвитку національної економіки та підвищення добробуту населення; адаптації прогнозно-аналітичного інструментарію зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу в умовах повоєнного відновлення, цифровізації соціально-економічних процесів, їх відповідності стандартам економічного розвитку та якості життя громадян ЄС; зменшення впливу економічних загроз на відновлення промислового потенціалу, його структуризацію в повоєнний період, змін в соціально-економічних процесах розвитку регіонів і національної економіки; вибору стратегем зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу, виходячи з необхідності запровадження прогнозно-аналітичного інструментарію та стимулів цифровізації соціально-економічних процесів розвитку країни; — оцінювання дистанційного ефекту від запровадження прогнозно-аналітичного інструментарію зміцнення економічної безпеки промислового потенціалу в умовах повоєнного відновлення та цифровізації соціально-економічних процесів в регіонах України; динамічне оцінювання цифровізації соціально-економічних процесів відновлення промислового потенціалу за результатами зміцнення прогнозно-аналітичного інструментарію та ефективних стратегем зміцнення економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення України.

Отже, сьогоденні реалії переміщують Україну у точку біфуркації і реальний вихід з системної кризи, можливий завдяки якісній зміні її провідної ідеї — представлення на фінансовому ринку, побудови архітектоники нових цільових орієнтирів, які формують нову векторну спрямованість розвитку для пошуку позитивних синергетичних ефектів.

Фінансування

Дослідження проводиться у тому числі завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук за 2023 рік.

Література:

1. Yakushev O., Zakharova O., Zachosova N., Yakusheva O., Chernyshov O., Naboka R. Assessment of financial and economic security of business innovation enterprises in hospitality and tourism. Financial and credit activity-problems of theory and practice. 2023. № 2 (49), P. 135—147.
2. Blakya H., Bogma O., Bolduiyeva O., Lukyanov V., Shtuler I. Modeling enterprises' economic security in crisis conditions. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2021. №4, P. 116—121.
3. Pakhucha, E; Sievidova, I., Romaniuk, I., Bilousko, T, Tkachenko, S, Diadin, A, Babko, N. Investigating the Impact of Structural Changes: The Socio-Economic Security Framework. European center sustainable development. 2023. № 12 (1). P. 180-198.

4. Cheng, YR; Zhou, XR and Li, YJ. The effect of digital transformation on real economy enterprises' total factor productivity. *International review of economics & finance*. 2023. № 85. P. 488—501.
 5. Zeng, G.H.; Wu, P.Y. and Yuan, X.X. Has the Development of the Digital Economy Reduced the Regional Energy Intensity-From the Perspective of Factor Market Distortion, Industrial Structure Upgrading and Technological Progress? *Sustainability*. 2023. № 15 (7). P. 23—35.
 6. Kupriichuk, V., Pershko, L., Kyrychenko, O., Nesterenko, H., Danylyuk, K., Kveliashvili, I. Development of the financial and economic security of the company based on the superintendence of its business activity. *Ad alta-journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11 (1). P. 63—67.
 7. Chlok J. Enterprise development behavior Paperback. Publisher: Independently published Paperback, 2020, 71 p.
 8. Chen, X; Cheng, Q and Luo, T. The Economic Value of Blockchain Applications: Early Evidence from Asset-Backed Securities. *Management science*. 2023. P. 1—25.
 9. Kiseleva, I; Gasparian, M; Kuznetsov, V. Methods of risk assessment and decision-making in investment projects amid economic instability. *Revista gestao & tecnologia-journal of management and technology*. 2023. № 23 (1). P. 57—68.
 10. Khalatur, S.; Masiuk, Y.; Shramko, I. Entrepreneurship development management in the context of economic security. *Entrepreneurship and sustainability issues*. 2021. № 9 (1). P. 558—573.
 11. Likhonosova, G., Aleksejeva, L., Zieiniiev, T., Shalbayeva, S. Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press. 2023. № 4 (1). P. 115—129.
 12. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. Аналітична записка, 2023. 120 с.
 13. Макроекономічна статистика: США (2023). Державний борг ВВП США. Биржевий портал № 1. Take-profit.org. URL: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/united-states/>
 14. Макроекономічна статистика: Японія (2023). Державний борг ВВП Японія. Биржевий портал № 1. Take-profit.org. URL: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/japan/>
 15. Макроекономічна статистика: Україна (2023). Державний борг ВВП Японія. Биржевий портал № 1. Take-profit.org. URL: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/ukraine/>
- References:
1. Yakushev, O., Zakharova, O., Zachosova, N., Yakusheva, O., Chernyshov, O. and Naboka, R. (2023), "Assessment of financial and economic security of business innovation enterprises in hospitality and tourism", *Financial and credit activity-problems of theory and practice*, vol. 2 (49), pp. 135—147.
 2. Blakytta H., Bogma O., Boldueva O., Lukyanov V. and Shtuler I. (2021), "Modeling enterprises' economic security in crisis conditions", *Naukovyi Visnyk Natsionalno Hirnychoho Universytetu*, vol. (4), pp. 116—121.
 3. Pakhucha, E., Sievidova, I., Romaniuk, I., Bilousko, T., Tkachenko, S., Diadin, A. and Babko, N. (2023), "Investigating the Impact of Structural Changes: The Socio-Economic Security Framework", *European center sustainable development*, vol. 12 (1), pp. 180—198.
 4. Cheng, YR; Zhou, XR and Li, YJ (2023), "The effect of digital transformation on real economy enterprises' total factor productivity", *International review of economics & finance*, vol. 85, pp. 488—501.
 5. Zeng, G.H.; Wu, P.Y. and Yuan, X.X. (2023), "Has the Development of the Digital Economy Reduced the Regional Energy Intensity-From the Perspective of Factor Market Distortion, Industrial Structure Upgrading and Technological Progress?", *Sustainability*, vol. 15 (7).
 6. Kupriichuk, V., Pershko, L., Kyrychenko, O., Nesterenko, H., Danylyuk, K. and Kveliashvili, I. (2021), "Development of the financial and economic security of the company based on the superintendence of its business activity", *Ad alta-journal of interdisciplinary research*, vol. 11 (1), pp. 63—67.
 7. Chlok. J. (2020), *Enterprise development behavior*, Independently published, USA.
 8. Chen, X; Cheng, Q. and Luo, T. (2023), "The Economic Value of Blockchain Applications: Early Evidence from Asset-Backed Securities", *Management science*, pp. 1—25.
 9. Kiseleva, I.; Gasparian, M. and Kuznetsov, V. (2023), "Methods of risk assessment and decision-making in investment projects amid economic instability", *Revista gestao & tecnologia-journal of management and technology*, vol. 23 (1), pp. 57—68.
 10. Khalatur, S.; Masiuk, Y. and Shramko, I. (2021), "Entrepreneurship development management in the context of economic security", *Entrepreneurship and sustainability issues*, vol. 9 (1), pp. 558—573.
 11. Likhonosova, G., Aleksejeva, L; Zieiniiev, T. and Shalbayeva, S. (2023), "Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. Access to science, business, innovation in digital economy", *ACCESS Press*, vol. 4 (1), pp. 115—129.
 12. Mykhailyshina, D., Samoiluk, M. and Tomilina, M. (2023), "Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them? Final report. Analytical note", available at: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (Accessed 10 Sept 2023).
 13. Macroeconomic statistics: USA (2023), "National debt to GDP of the USA", *Exchange portal No. 1. Take-profit.org*, available at: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/united-states/> (Accessed 10 Sept 2023).
 14. Macroeconomic statistics: Japan (2023), "Public debt to GDP Japan", *Exchange portal No. 1. Take-profit.org*, available at: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/japan/> (Accessed 10 Sept 2023).
 15. Macroeconomic statistics: Ukraine (2023), "Public debt to GDP Ukraine", *Exchange portal No. 1. Take-profit.org*, available at: <https://take-profit.org/statistics/government-debt-to-gdp/ukraine/> (Accessed 10 Sept 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2023 р.